

μεθα ύπο την σεπτήν αιγίδα τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ ἰδρύματος τοῦ "Εθνον. Σὺ ἀτομικῶς, ὁ ὅποιος κατέχεις ἐπίζηλον θέσιν ἀνασκαφέως μεταξὺ πάντων τῶν εἰδικῶν, ἀνασκάπτεις ἀκόμη ἀκούραστος. Ἐν ἀπὸ τὰ ἐνδοξότατα κέντρα διεθνῶς, μία ἀπὸ τὰς πόλεις ποὺ ἐδημιούργησαν πολιτισμούς, εἶναι καὶ αἱ Μυκῆναι. Συνειργάσθημεν ἐκεῖ ὅμοι, συνειργάσθης κατόπιν μόνος σου ἐπὶ μακρότερον διάστημα μετὰ τοῦ ἀειμνήστον Παπαδημητρίου. Τώρα ἀπέμεινες μόνος καὶ εἶσαι ὁ ἐπίσημος ἀνασκαφεὺς τῶν Μυκηνῶν. Κατ' ἔτος ἡ σκαπάνη σου ἀποδίδει κάτι τὸ νεώτερον ὡς ἐτήσιον φόρον πρὸς τὴν Ἐπιστήμην. Ἐφέτος οὲ ηὐνόησεν ἡ τύχη καὶ ἀνεκάλυψες πολυτίμους τοιχογραφίας. Μόλις ἐπέστρεψα τὴν παρελθοῦσαν ἔβδομάδα ἀπὸ τὴν Θήραν, ἔσπενσα νὰ ἴδω τὰ εέρηματά σου εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀριστοκρατικὴ γυναικεία μορφή, τὴν ὅποιαν ἀνεκάλυψες, θὰ εἴναι εἰς ἀκόμη πολύτιμος θησαυρὸς ἐντὸς τῶν μουσείων τοῦ "Εθνον. Ἡ λεπτὴ τέχνη της μᾶς ἐνθυμίζει τὰς λευκὰς ληκύθους. Καταστόλιστος, σοβαρά, γεμάτη ἀξιοπρέπειαν καὶ γαλήνην, μοῦ ἐφάνη ὡς νὰ ἥτο μία ἀπὸ τὰς Μούσας. Ἀποφεύγω νὰ τῆς δώσω ὄνομα, διότι, δπως προσεπάθησα ἀνωτέρω νὰ κάμω φανερόν, σὲ ὁγαποῦν μαζὶ πολλὰ Μοῦσαι. Εἶναι λευκώλενος καὶ εἰς τὴν προτεινομένην δεξιάν της κρατεῖ κάτι. Κάτω ἀπὸ τὰς δέξιειδώσεις καὶ σκωρίας νομίζω νὰ ἀνεγνώρισα περιδέραιον μικρῶν καὶ μεγαλυτέρων πολυτίμων λίθων. Ἐσκέφθην ἀμέσως ὅτι εἴναι ἡ ἀτομικὴ Σου Μοῦσα, ἡ ὅποια σοῦ παρουσιάζει τὸ συμβολικὸν δῶρον τῆς πολυετοῦς προσφορᾶς Σου εἰς τὴν Ἐπιστήμην. Δέχθητι ὅμοι καὶ τὰς εὐχάριστας τὰς εὐχαριστίας τὰς ἴδιας μας.

Η ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΜΥΛΩΝΑ

Κορωνίδα τοῦ λόγου τούτου ἀποτελοῦν τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια πληροῦν τὴν ψυχήν μου τὴν μεγάλην δι' ἐμὲ στιγμὴν ταύτην, αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰ ἐπιφανῆ Μέλη τοῦ σεβαστοῦ τούτου Σώματος διότι μὲ ἐθεώρησαν ἵκανὸν νὰ μετάσχω τοῦ ἔργου Του καὶ διότι διὰ τῆς πήφου των μὲ κατέταξαν εἰς τὴν χορείαν τῶν σκαπανέων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης. Ἰδίας εὐχαριστίας ὀφείλω εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας Καθηγητὴν κ. Λεωνίδαν Ζέρβαν διὰ τὸν ἐγκάρδιον χαιρετισμόν του καὶ εἰς τὸν πολλαπλῶς συνάδελφον Καθηγητὴν κ. Σπυρίδωνα Μαρινάτον διὰ τὴν γλαφυρὰν παρουσίασιν τοῦ ἔργου μου. Πολλῷ μᾶλλον εὐχαριστίας καὶ αἰνους ἀναπέμπω εἰς τὸν "Υψιστον, τοῦ ὅποιον ἡ Χάρις

ενίσχυσε τὰς προσπαθείας μου μακρὰν τῆς προσφιλοῦς πατρώας γῆς, μὲ κατέστησεν ἔνα τῶν ταπεινῶν φορέων τῆς ἐλληνικῆς Παιδείας καὶ τῶν ἐλληνικῶν ἴδεωδῶν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, κατηγόρουν τὰ βήματά μου εἰς τὴν φιλόξενον καὶ θαυμαστήν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ξένην, ἐκείνην γῆν καὶ τέλος τὰ ἔστρεψε πρὸς τὰ ἄγια τῆς γενετείρας χώματα, πρὸς τὸ ἴοστεφές ἄστν.

Πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην πάντοτε θὰ τρέφω αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης ὡς καὶ πρὸς τοὺς πολυπληθεῖς φίλους, τοὺς δποίους ἐκεῖ ἀπέκτησα καὶ οἱ δποῖοι περιέβαλλον μὲ ἀγάπην τὴν οἰκογένειάν μου εἰς ἡμέρας χαρᾶς ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμέρας ἀφάτου θλίψεως. Ἰδίαν σημασίαν ἀπέκτησαν διὰ τὴν οἰκογένειάν μου οἱ δημορικοὶ στίχοι, διὰ τῶν δποίων μᾶς προέπεμψαν:

Διογενὲς Λαερτιάδῃ, πολυμήχαν' Ὁδυσσεῦ,
οὕτω δὴ οἰκόνδε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν
αὐτίκα νῦν ἐθέλεις ἵέναι; σὺ δὲ χαῖρε καὶ ἔμπης.

Μετὰ τῶν γονέων καὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ Ἀθήναις διδασκάλων φέρω εἰς τὴν μνήμην ἐκλιπόντα ἐπιφανῆ μέλη τῆς Ἀκαδημίας, τὰ δποῖα ἐθεμελίωσαν τὴν ἔρευναν εἰς τὸν κλάδον τοῦ ἐπιστητοῦ, τὸν δποῖον θεραπεύω, ἥ ἐπέδρασαν σπουδαίως εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἀποφάσεις μου. Προτάσσω τὸ ὄνομα τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου, διότι ἀπεδείχθη ὁ ἐπιστημονικός μου ἀνάδοχος καὶ καθ' ὅλην τον τὴν ζωὴν περιέβαλε μὲ ἐνδιαφέρον καὶ στοργὴν τὸ ἔργον μου. Ἀναφέρω τὸν Κωνσταντίνον Κουρονιώτην διότι μὲ ἀνέδειξε συνεργάτην τον εἰς τὴν μεγάλην ἀνασκαφὴν τοῦ τεμένους τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Διὰ τῆς ἀκαταπονήτου ἐνεργητικότητος καὶ τοῦ καθολικοῦ πρὸς τὴν ἐν γένει ἐπιστήμην διαφέροντός τον δ Ἀντώνιος Κεραμόπουλος μὲ ἐδίδαξε τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀφοσίωσιν. Αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην ὀφείλω εἰς τὸν Ἀμέλλαν Ἀλιβιζᾶτον, διότι διὰ τῆς φιλίας, μὲ τὴν δποίαν μὲ ἐτίμησε, καὶ τῆς πλήρους ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐπιστήμην ζωῆς τον ἐστρέφεται τὰ βήματά μου εἰς τὸν πάτριον δρόμον τῆς πίστεως καὶ τοῦ καθήκοντος. Τέλος ἀναφέρω μὲ ἰδιαίτερον σεβασμὸν καὶ θαυμασμὸν τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλον Χρῆστον Τσούνταν διὰ τὰ δσα εἰς αὐτὸν ὀφείλω, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτὸς ἐθεμελίωσε τὴν ἐλληνικὴν προϊστορικὴν ἔρευναν. Ὡς γνωστόν, δ χρύσεος Schliemann ηύτρχησε νὰ ἴδῃ ἐπιβραβευμένην τὴν ἀπόλυτον πίστιν τον πρὸς τὰ Ὄμηρικά Ἔπη καὶ τὸν δρχαίον συγγραφεῖς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν βασιλικῶν λεγομένων τάφων τῶν Μυκηνῶν, ἀλλ' εἰς τὸν Τσούνταν ἔλαχεν δ κλῆρος νὰ θέσῃ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων (δι' ὑπερδεκαπενταετοῦς μεθοδικῆς ἐργασίας εἰς τὰς Μυκῆνας) τὴν ἔρευναν τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Διὰ δὲ τοῦ θεμελιώδους δσον καὶ

πρωτοποριακοῦ συγγράμματός του «*Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός*», τοῦ ἐκδοθέντος τὸ 1893, ἔθεσπισε τὸν δρον «μυκηναῖκός», τὸν γενικῶς χρησιμοποιούμενον σήμερον. Τὸ ἔργον τοῦ κορυφαίου ἐκείνου νεοέλληνος ἐπιστήμονος φιλοδοξῶντα συνεχίσω εἰς τε τὴν Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὰς Μυκῆνας.

Τὸ ὄνομα καὶ μόνον τῆς Κυκλωπείου πόλεως τῶν Μυκηνῶν εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν τὴν ἡρωικὴν ἐποχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὰ κλέη ἀνδρῶν, μὲ τὰ ὅποια ἐγαλουχήθησαν τόσαι καὶ τόσαι γενεαὶ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Τὰ πολότιμα κτερίσματα, τὰ ὅποια εὑρέθησαν εἰς τὸν κυκλικὸν περίβολον εἰς μικρὰν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων ἀπόστασιν ὑπὸ τοῦ Schliemann τὸ 1876 καὶ τοῦ Σταματάκη τὸ 1877, κατέπληξαν σοφοὺς καὶ λαϊκοὺς καὶ ἔφερον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τὰς πολυχρόνους Μυκῆνας. Ἐδημιούργησαν δῆμος καὶ πολλὰ προβλήματα, μερικὰ τῶν ὅποιων ἔτυχον λύσεως εὐθὺς μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Schliemann. Ἡ ἀπόδοσις π. χ., τῶν τάφων τοῦ Κύκλου Α εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τοὺς ὀπαδούς του, ἡ τόσον ἐπισήμως ἀναγγελθεῖσα ὑπὸ τοῦ Schliemann εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον τὸν πρῶτον, ἐγκατελείφθη πρὸ πολλοῦ διότι οἱ τάφοι ἐκεῖνοι ἀπεδείχθησαν δτι ἀνήκουν εἰς τὴν 16ην π. Χ. ἐκατονταετηρίδα, εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ κατὰ αἰῶνας ἀρχαιοτέραν τῶν χρόνων τοῦ «ἀνακτος ἀνδρῶν». Ἡ ὑπὸ τῶν κτερισμάτων αἰφνιδίως ἐμφανισθεῖσα λαμπρὰ τέχνη ἐδημιούργησε τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεώς της καὶ ἐγένετο αἰτία δημιουργίας ποικίλων καὶ ἀπιθάνων ὑποθέσεων, ἡ πλέον φανταστικὴ τῶν ὅποιων ἦτο ἡ ἀπόδοσις τῶν κτερισμάτων αὐτῶν εἰς τοὺς Γότθους.

Ἄλλα δῆμος προβλήματα, περισσότερον θεμελιώδη, παρέμειναν ἄλιντα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας οὕτως ὥστε αὐτὸς ὁ πολὺς Sir Arthur Evans, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μυνιωικοῦ πολιτισμοῦ, δι' ἐνδιαφερούσης εἰδικῆς μελέτης ὑπεστήριξεν δτι τὰ λακκοειδῆ δρύγματα τῶν Μυκηνῶν δὲν ἦσαν τάφοι, ἀλλ' ἀπλοὶ ἀποθέται, εἰς τοὺς δημοίους εἶχον κατατεθῆ ὁι θησαυροὶ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν βασιλικῶν τάφων εἰς χρόνους ἐχθροικῆς εἰσβολῆς. Καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὗτη ἀπεδείχθη ἀβάσιμος διὰ τῆς τυχαίας ἀνευρέσεως τὸ φθινόπωρον τοῦ 1951 τοῦ δευτέρου ταφικοῦ κύκλου τῶν Μυκηνῶν ἔξω τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 108 μέτρων ἀπὸ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κύκλου Β ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ ἀειμνήστον Ιωάννου Παπαδημητρίου καὶ ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν καθηγητῶν Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Σπυρίδωνος Μαρινάτου καὶ Γεωργίου Μυλωνᾶ, ἀπέδειξεν δτι δηντῶς οἱ λακκοειδεῖς τάφοι ἦσαν τάφοι, εἰς τοὺς δημοίους εἶχον ἀποτεθῆ τὰ λείψανα τῶν ἀρχόντων καὶ εὐπατριδῶν τῶν Μυκηνῶν τῶν τε-

λευταίων χρόνων τοῦ 17ου καὶ τοῦ πρώτου ήμίσεος τοῦ 16ου αιώνος π. Χ., τῶν ἀρχῶν δηλαδὴ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Ενθὲν μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀπαραμίλλου μινωικοῦ πολιτισμοῦ ὁ Sir Arthur Evans, παρασυρόμενος ἀπὸ τὰ θαυμαστὰ ενδήματα του, ἐθέσπισε τὸ δόγμα τοῦ ἀποκισμοῦ τῶν μυκηναϊκῶν κέντρων ὑπὸ Κρητῶν πριγκίπων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν δποίων καὶ κατ' ἀπόλυτον μίμησιν τοῦ μινωικοῦ ἐδημιουργήθη ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμός.

Μολονότι σήμερον οἱ περισσότεροι τῶν ἐρευνητῶν δέχονται τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου ἐρευνητοῦ τῶν Μυκηνῶν ἀειμνήστον Wace καὶ τοῦ καθηγητοῦ Carl W. Blegen, κατὰ τὴν δποίαν τὰ κτερίσματα τῶν τάφων φανερώνοντα μόνον ἐπίδρασιν καὶ οὐχὶ μεταλαμπάδευσιν τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχουν καὶ ὀλίγοι εἰδικοί, οἵ δποῖοι ἔμμένοντα εἰς τὴν κνωσοκεντρικὴν θεωρίαν τοῦ Sir Arthur Evans, καὶ οὕτω συμβάλλοντα εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ ἐκ τούτης πηγάζοντος ζωτικοῦ προβλήματος. Αἱ πολύτιμοι πληροφορίαι, τὰς δποίας διεφύλαξαν οἱ τάφοι τοῦ Κύκλου B, παρέχοντα, πιστεύω, τὴν ὁριστικὴν λύσιν καὶ τοῦ προβλήματος τούτου.

Εἰς τὸν Κύκλον B ενδέθησαν 23 τάφοι, ἐκ τῶν δποίων οἱ 14 εἶναι λακοειδεῖς τυπικῶς ὅμοιοι πρὸς τοὺς ενδεθέντας εἰς τὸν Κύκλον A. Μερικοὶ τῶν τάφων τοῦ Κύκλου B εἶναι ὀρχαιότεροι τῶν τάφων τοῦ Κύκλου A καὶ ἄλλοι σύγχρονοι ἐπειδὴ δὲ οἱ περισσότεροι ενδέθησαν ἀσύλητοι, τὰ κτερίσματα καὶ τὰ λείφανά των ἀπεκαλύφθησαν ὡς εἶχον ἀποτεθῆ ἐπὶ τῶν δαπέδων τῶν τάφων εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἐνταφιασμοῦ. Πρὸς τούτους, τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν τάφων καὶ τοῦ Κύκλου διασωθέντα ἀντικείμενα περισυνελέγησαν μετὰ προσοχῆς καὶ καθωρίσθη ἡ σχέσις των πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰ ἐν τοῖς τάφοις ενδεθέντα. Διὰ τοῦτο ὁ Κύκλος B παρέχει τὰς θετικωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας διασωθείσας πληροφορίας διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τὴν γένεσιν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπ' αὐτῶν θὰ στηριχθῇ ἡ προσπάθειά μου.

Τὰ χρυσᾶ εἶναι τὰ περισσότερον ἐντυπωσιακὰ κτερίσματα τῶν τάφων. Πολλὰ τούτων εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ λεπτοτάτου φύλλου χρυσοῦ, τὰ ἀκρατοῦν συχνάκις ἐνισχύονται ὑπὸ χαλκοῦ σύρματος. Κατὰ κανόνα φέρουν εἰς τὴν ἐπιφάνειάν των ἔκτυπον διακόσμησιν. Προφανῶς τὰ κοσμήματα ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ τεχνιτῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς Μυκήνας διὰ τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς εὐπατρίδας, οἵ δποῖοι τοὺς ἔδιδον τὸν χρυσόν. Ἐάν, ὡς πιστεύω, ἐπιτρέπεται νὰ ἀρνώμεθα πληροφορίας διὰ τὴν μεμαρτυρίην μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἀπὸ τὴν παράδοσιν, ὡς διεφυλάχθη εἰς τὰ Ὀμηρικὰ Ἑπη, τότε εἰς τὴν Ὁδύσσειαν δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν εἰκόνα τοῦ ἀκολονθούμενου τρόπου. Περιγράφων τὴν προπαρα-

σκευήν τῆς θυσίας, τὴν ὅποιαν ὁ γηραιὸς Νέστωρ θὰ προσέφερεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν,
ὅ ποιητής ψάλλει :

. ηλθε δὲ χαλκεὺς
ὅπλ' ἐν χερσὶν ἔχων χαλκήα, πελόπατα τέχνης,
ἄκμονά τε σφῦράν τ' εὐποίητόν τε πυράγρην,
οἴσιν τε χρυσὸν εἰργάζετο

γέρων δ' ἵππηλάτα Νέστωρ,
χρυσὸν ἔδωκ'. ὁ δ' ἔπειτα βοδὸς κέρασιν περίχενεν
ἀσκήσας, ἵν' ἄγαλμα θεὰ κεχάροιτο ἴδουσα. (γ, 432 κέξ.)

Τὰ ἐπὶ τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων διακοσμητικὰ στοιχεῖα παρουσιάζονταν τελειότητα προϋποθέτουσαν μακροχρόνιον τεχνικὴν πεῖραν καὶ ἔξελιξιν. Τὰ στάδια τῆς ἔξελίξεως ταύτης δὲν ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο γενικῶς πιστεύεται ὅτι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα ἥσαν ἔργα Κρητῶν τεχνιτῶν. Ἄλλα καὶ εἰς τὴν Κρήτην δὲν ἔχον μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθῆ ἐφάμιλλα πεποικιλμένα ἐλάσματα. Τοῦτο ἀποδίδεται ἐνίστετε εἰς τὸ ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν ἔχον εὑρεθῆ σύγχρονοι τῶν μυκηναϊκῶν βασιλικοὶ τάφοι. Δὲν πρέπει δμως νὰ παροραθῇ ὅτι εἰς τὸ νεκροταφεῖον παρὰ τὸ ἀνάκτορον τῶν Μαλίων τῆς Κρήτης εὑρέθησαν τόσον πολλὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ὥστε ἡ θέσις του ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς κατοίκους ὡς «Χρυσόλακκος» καὶ ὅτι οὐδὲν τούτων δμοιάζει πρὸς τὰ μυκηναϊκά. Ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Μόχλου, οἱ ὅποιοι εἶναι κατὰ αἰῶνας ἀρχαιότεροι τῶν μυκηναϊκῶν, ἔχομεν χρυσᾶ πτερόισματα, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ χρυσᾶς ταινίας μία τῶν δποίων φέρει κατὰ τὰς παροφάς στικτὴν γραμμὴν καὶ εἰς τὸ κεντρικὸν τμῆμα διὰ στιγμῶν δύο ὀφθαλμοὺς εἰς φυσικὴν πρὸς ἀλλήλους θέσιν. Διὰ στιγμῶν ἐπίσης ποικίλλονται τὰ περιγράμματα πετάλων ἀνθέων ἐκ χρυσοῦ, τὰ δποῖα εὑρέθησαν εἰς τοὺς αὐτοὺς τάφους. Αἱ χρυσᾶς ταινίαι τοῦ Μόχλου, τὰς δποίας συνήθως ἀναφέρουν ὡς προάγγελον τῶν μυκηναϊκῶν ἐλασμάτων, δὲν εἶναι μοναδικαὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου.

Πρὸς ἐτῶν δ' Τσούντας ἀνεῦρεν εἰς πρωτοκυλαδικὰ στρώματα τῆς ἀκροπόλεως τῆς Χαλανδριανῆς τῆς Σύρου ταινίαν ἐκ λεπτοτάτου ἀργυροῦ ἐλάσματος, ἡ δποία φέρει στικτὴν διακόσμησιν περισσότερον ἐξειλιγμένην τῆς μυνωικῆς. Εἰς τὴν Ἀμοργὸν ἀνεῦρε δευτέραν ἀργυροῦ ταινίαν, ἡ δποία ἐπιστέφεται ὑπὸ συνεχοῦς τεθλασμένης λωρίδος, δυναμένης νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ περίγραμμα κοσμήματος τύπου ἐπιγονατίδος, εὑρεθέντος εἰς τὸν τάφον Ἀλφα.

Δισκάρια, περιβαλλόμενα ὑπὸ στιγμῶν ἢ παραλλήλων ἐκτύπων γραμμιδίων

ἀποτελοῦν τὸ χαρακτηριστικώτερον διακοσμητικὸν στοιχεῖον τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων τοῦ κύκλου *B*.

Τὰ δισκάρια ταῦτα πλειστάκις συνδέονται ὑπὸ ἐφαπτομένων, αἱ δόποιαι τοῖς προσδίδοντις τὴν ἐντύπωσιν σπείρας. Πραγματικαὶ σπεῖραι ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν διακόσμησιν φύλλων, προερχομένων ἀπὸ χρονολογικῶν νεωτέρους τάφους τοῦ Κύκλου. Φύλλα π.χ. ἐκ τοῦ τάφου *E*, τοῦ ἀνήκοντος εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς χρήσεως τοῦ Κύκλου *B*, καλύπτονται ὑπὸ συνεχομένων σπειρῶν. Εἰς τὰς Κυκλάδας ἀπὸ παναρχαίων χρόνων εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἡ σπεῖρα πρὸς διακόσμησιν ἀγγείων καὶ λιθίνων ἀντικειμένων καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων φαίνεται δτὶ εἰσήχθη ἡ σπεῖρα ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δισκάρια ἀνενρίσκομεν εἰς μηλιακὰς γραπτὰς πρόχοντις τῆς μέσης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ. Μάλιστα δ' εἰς νεώτερα, πάντως ὅμως μεσοκυκλαδικά, ἀγγεῖα τὰ δισκάρια περιβάλλονται ὑπὸ ἡμικυκλίων καταληγόντων εἰς σπειροειδῆ ἄκρα, παράλληλα τῶν δποίων ενρίσκομεν ἐπὶ τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων τοῦ τάφου *"Ομικρον"*.

Πρέπει, πρὸς τούτοις, νὰ σημειωθῇ ἴδιαιτέρως δτὶ εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τοὺς χρόνους, οἱ δόποιοι προηγήθησαν τῶν ἀρχῶν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τὴν χρυσοχοῖαν ἡ λεγομένη «κοκκιδωτὴ ἔργασία», θαυμαστὸν δεῖγμα τῆς δόποίας εἶναι τὸ περίαπτον τῶν σφηκῶν ἀπὸ τὸν Χρυσόλακκον, τὸ νεκροταφεῖον τῶν Μαλίων. Δείγματα τῆς τεχνικῆς ταύτης δὲν ενρέθησαν εἰς τοὺς λακκοειδεῖς τῶν Μυκηνῶν τάφους. Ἀντ' αὐτῆς ἔχομεν στικτὴν διακόσμησιν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ κύπελλον τοῦ τάφου *Ni*. Εἰς Κυκλαδίτας τεχνίτας καὶ εἰς κυκλαδικὴν ἐπίδρασιν ἀποδίδω πολλὰ ἀπὸ τὰ χρυσᾶ κτερίσματα τῶν Μυκηνῶν χωρὶς καὶ νὰ ἀποκλείσω τὴν συμβολὴν τῶν Κρητῶν. Διότι βεβαίως τὰ χρυσοκόλλητα ἔγχειρίδια μὲ τὰς πολυχρώμους παραστάσεις των πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς Κρήτας καλλιτέχνας, ὡς καὶ αἱ χρυσαῖ φῆφοι καὶ οἱ χρυσοῖ δακτύλιοι οἱ φέροντες παραστάσεις πολέμου καὶ κυνηγίων. Τὰ θέματα τῶν θαυμαστῶν τούτων ἀντικειμένων ἀποδεικνύονται δτὶ κατεσκενάσθησαν κατ' ἐντολὴν ἀρχόντων ἐνδιαφερομένων εἰς ἀθλήματα καὶ ἀσχολίας διαφόρους ἐκείνων, αἱ δόποιαι ἔτεροπον τοὺς Κρητας ενπατρίδας. Πιστεύω δτὶ καὶ τὸ ἐξ ὁρείας κρυστάλλον φιαλίδιον εἰς σχῆμα νύσσης ἐκ τοῦ τάφου *"Ομικρον"* ἐφιλοτεχνήθη ὑπὸ Κρητὸς καλλιτέχνουν. Ἡ διάχυτος καλλιτεχνικὴ εναισθησία καὶ ἡ προσοχὴ εἰς λεπτομερείας, τῆς κεφαλῆς τῆς νύσσης ἰδίᾳ, ἀποκλείουν τὴν αἰγαπτιακὴν ἡ ἀλλην ἀνατολικὴν προέλευσιν. Ἐπίσης αἱ 3 ενρεθεῖσαι φῆφοι μὲ γλυπτὰς παραστάσεις ὀφείλονται εἰς τεχνίτας ἐκ Κρήτης. Ἡ ἐξ ἀμεθύστου φῆφος, ἡ φέροντα προτομὴν Μυκηναίου ἀρχοντος, ἐκ τοῦ τάφου *G*, εἶναι θαυμαστὸν δεῖγμα σφραγιδογλυφίας μὲ μακρὰν παράδοσιν, τὴν δποίαν ενρίσκομεν μόνον εἰς τὴν Κρήτην.

**Ἐκ τῆς ἀνασκοπήσεως τῶν χρυσῶν κοσμημάτων τοῦ Κύκλου B δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὡς γενικὸν συμπέρασμα, ὅτι ταῦτα μαρτυροῦν τὴν ὥπαρξιν καὶ δρᾶσιν εἰς τὰς Μυκήνας τεχνιτῶν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτην πρὸ τῶν μέσων τῆς δευτέρας π.Χ. χιλιετηρίδος, ὅτε αἱ Μυκῆναι ἀρχίζουν νὰ καταλαμβάνουν σπουδαῖαν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ίστορίαν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.*

Εἰς τοὺς τάφους καὶ τῶν δύο Κύκλων ενδέθησαν πολλὰ σφυρήλατα ἐις φη, κατεσκευασμένα κατὰ τρόπον ἀποδεικνύοντα μακρὰν τεχνικὴν παράδοσιν καὶ δεξιότητα ἀξιοθαύμαστον. Ἐχουν λεπίδα τριγωνικὴν ἐνισχυμένην ὑπὸ κεντρικῆς ράχεως ἢ τενρώσεως, καὶ μῆκος σπανίως ὑπερβαῖνον τὸ μέτρον. Οἱ ὕμοι τῶν περισσοτέρων εἶναι ἀπεστρωγγυλευμένοι καὶ ὁ μίσχος των, ὃ ἐκ τῶν ὄμων ἐκφυόμενος, εἶναι πολὺ μικρὸς καὶ κατὰ κανόνα τετράπλευρος. Ἐπὶ τῶν ὄμων καὶ τοῦ μίσχου ἐστερεοῦτο ἢ λαβὴ διὰ 3 χαλκῶν ἥλων. Μερικοὶ τῶν ἥλων εἶναι ἐπάργυροι καὶ ἄλλοι ἔχουν κεφαλὰς ἐκ χρυσοῦ. Κατὰ συνέπειαν τὰ ἔιρφη, εἰς τὰ δόποια ἀνῆκον, δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς «χρυσόηλα» ἢ «ἀργυρόηλα». Τὰ ἔιρφη τοῦ τύπου τούτου, γνωστοῦ ὡς τύπου A, προφανῶς εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Κρήτης, εἰς δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Μαρινάτον ἀνευρεθέντα ἔιρφη εἰς τὸ ἐργαστήριον Χαλκέων τοῦ Ἀρχαλοχωρίου καὶ εἰς τὸ βασιλικὸν ἔιρφος τῶν Μαλίων ενδόσκομεν τὰ ἀρχέτυπά των. Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν ίστορίαν πολλῶν πρωτογόνων ἢ ὀλιγώτερον πεπολιτισμένων φυλῶν, ὅτι κυρίᾳ των μέραιμα εἶναι ἡ προμήθεια ὅπλων τελειοτέρων τῶν ἴδικῶν των εὐθὺς ὡς ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μὲ περισσότερον προηγμένους λαούς. Ταῦτα φυλάττουν ζηλοτύπως. Ἐπίσης πιστεύεται γενικῶς ὅτι μία ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς οἰκονομικῆς ἀνθηρότητος τῆς Κρήτης τῶν πρωτοανακτορικῶν χρόνων ἦτο τὸ ἔξαγωγικόν της ἐμπόριον, τούτου δὲ σπουδαιότατον στοιχεῖον ἦσαν χαλκᾶ σκεύη καὶ ὅπλα. Σκεύη ἐκ χαλκοῦ, ενδεθέντα εἰς τὸν τάφον E, ὡς καὶ τὰ ἔιρφη τοῦ τύπου A πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κρητικά.

Τὸ μέγα μειονέκτημα τῶν ἔιρφων τοῦ τύπου τούτου ἦτο ἢ ἀδυναμία τῆς λαβῆς των, ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς σμικρότητος τοῦ μίσχου των. Ἡ λαβὴ θὰ ἐθραύνετο εὐκόλως καὶ τὸ ἔιρφος κατ' ἀκολούθιαν θὰ ἡχηριστεύετο, τοῦτο δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπισυμβῇ ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ κινδύνου. Τὸ καταφανὲς τοῦτο μειονέκτημα οἱ χαλκεῖς τῆς ἐποχῆς προσεπάθησαν νὰ θεραπεύσουν. Δύο ἔιρφη ενδεθέντα εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Μαλίων καὶ ἀκόμη δύο εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κάτω Ζάκρου, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Πλάτωνος, ὑποδεικνύουν τὴν ὑπὸ τῶν Κρητῶν γενομένην βελτίωσιν: ηὕξησαν τὸ μῆκος τοῦ μίσχου, τοῦτο δὲ ἐπέτρεψε τὴν τοποθέτησιν ἐπ' αὐτοῦ δύο καὶ τριῶν ἥλων ἀντὶ ἑνὸς διὰ τὴν στερεότηταν τῆς λαβῆς. Οἱ Μυκηναῖοι, προφανῶς περισσότερον ἐμπειροπόλεμοι, ἀνέπτυξαν τὸν τύπον B. Ηὕξησαν τὸ μῆκος τοῦ μίσχου ἀλλὰ καὶ τὸ πλάτος τοῦ ὄμου ἐνῷ συγχρόνως ἥλαττωσαν τὸ

μῆκος τῆς λεπίδος καὶ ηὕξησαν κατά τι τὸ πάχος της. Πρὸς τούτοις τὰ ἄκρα τῶν ὕμων καὶ τοῦ μίσχου προεξέτειναν πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, σχηματίσαντες οὕτω κατὰ τὰ ἄκρα ἐκεῖνα ταπεινὰ πτερύγια ἢ κυνόδοντας. Κατ’ ἀκολουθίαν ἡ λαβή ἐστερεοῦτο οὐχὶ μόνον ὑπὸ περισσοτέρων ἥλων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πτερυγίων, τὰ δποῖα στρεφόμενα πρὸς τὰ ἔσω περιέβαλλον τὰ ἄκρα της. Τὰ ξίφη τοῦ τύπου Β ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Μυκηναῖοι χαλκεῖς ἀπέβησαν καλοὶ μαθηταὶ καὶ μάλιστα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπερέβησαν τοὺς Κρῆτας διδασκάλους των, ὑπὸ τὴν πίεσιν βεβαίως τῆς πολεμικῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν δποίαν ἦσαν περισσότερον ἔμπειροι.

Τὰ γνωστὰ κρητικὰ ξίφη τοῦ Ἀρκαλοχωρίου καὶ τὸ βασιλικὸν ξίφος τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαλίων δὲν φέρουν ἐπὶ τῶν λεπίδων των ἐγχάρακτον διακόσμησιν. Ἐκ τῶν 14 ξιφῶν, τὰ δποῖα ενδέθησαν εἰς τοὺς τάφους τοῦ Κύκλου Β, 7 φέρουν ἐγχάρακτον διακόσμησιν, 5 φέρουν γραμμάτας ἢ αὐλακώσεις κατὰ μῆκος τῆς ράχεως καὶ μόνον 2 εἶναι ἐντελῶς ἀκόσμητα.

Ἡ διακόσμησις ἀπὸ ἀτέρμονας σπείρας καὶ σπειροειδῆ στοιχεῖα συντίθως καλύπτει τὴν κάτωθεν τῶν ὕμων πλατείαν ἐπιφάνειαν τῆς λεπίδος· μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν, εἰς παραξιφίδα τοῦ τάφου Α (Α - 253), αἱ σπείραι διήκονσι καθ’ ὅλον τὸ μῆκος τῆς χαλκῆς λεπίδος, ἡ δποία εἶναι ἐπάργυρος. Καὶ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς λεπίδος τοῦ ξίφους Α - 251 καλύπτεται ὑπὸ σπειροειδοῦς καὶ φυλλοειδοῦς διακοσμήσεως. Τὸ ὑπὸ τῶν ὕμων δριζόμενον τμῆμα τῆς λεπίδος τοῦ ξίφους τοῦ τάφου Ι (Ι - 230) καὶ εἰς τὰς δύο τον ὅψεις φέρει ἐγχαράκτους ἀνταπὰς χρυσαλλίδας. Τὸ διακοσμηθὲν τμῆμα τῆς λεπίδος εἶναι ἐπίχρυσον. Ἡ λεπὶς τοῦ ξίφους τοῦ τάφου Δ φέρει παράστασιν καλπαζόντων γρυπῶν. Καθ’ ὅσον γνωρίζω, τὰ εἰς τὴν Κρήτην ἀνακαλυφθέντα ξίφη, τὰ ἀρχαιότερα ἢ καὶ σύγχρονα τῶν ξιφῶν τοῦ Β, δὲν φέρουν ἐγχάρακτον διακόσμησιν, εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ ἔλλειψις διακοσμήσεως εἰς τὴν λεπίδα τοῦ βασιλικοῦ ξίφους τῶν Μαλίων, τὸ δποῖον προφανῶς ἦτο «ξίφος ἐπιδείξεως».

Ολα σχεδὸν τὰ ξίφη ἐκ τῶν τάφων τοῦ κύκλου Β ἐπεστέφοντο ὑπὸ μυκήτων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἢ ἐξ ἀλαβάστρου. Ἀκόμη καὶ αἱ ἔκτυποι παραστάσεις ξιφῶν ἐπὶ τῶν χρυσῶν ψηφίδων τοῦ Κύκλου Α φέρουν τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα. Καθ’ ὅσον γνωρίζω τὰ ξίφη τὰ ενδέθεντα εἰς τὴν Κρήτην, τὰ ἀρχαιότερα ἢ καὶ τὰ σύγχρονα τῶν μυκηναϊκῶν, δὲν φέρουν τοιούτους μύκητας. Ἡ λαβή τοῦ βασιλικοῦ ξίφους τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαλίων τερματίζεται ἄνω εἰς κόμβον ἐξ ἀμεθύστου, δὲ δποῖος ἐνίστεται ἀποκαλεῖται μύκης. Ὁ κόμβος οὗτος εἶναι διάφορος τῶν μυκηναϊκῶν μυκήτων καὶ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς ἐξ ὀρείας κρυστάλλου κεφαλὰς τῶν μυκηναϊκῶν περούνην ἢ ἀκόμη καὶ πρὸς τὴν κυλινδρι-

πήν μικρὰν κεφαλὴν λαβῆς τῆς μαχαίρας τοῦ τάφου I (I - 231). Κατὰ ταῦτα, νομίζω, ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ἐγχάρακτοι διακοσμήσεις καὶ οἱ μόνητες ἥσαν δημιουργήματα τῶν Μυκηναίων τεχνιτῶν καὶ ὅτι ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰσήχθησαν εἰς τὴν Κρήτην εἰς τὸν Κρήτην εἰς τὸν Κύκλον B. Ἀσχέτως ὅμως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δύο σημεῖα εἶναι καταφανῆ: πρῶτον τὰ ἀρχαιότερα ξίφη τοῦ τύπου A εἰσήχθησαν εἰς τὰς Μυκήνας ἐκ τῆς Κρήτης καὶ δεύτερον ὅτι οἱ Μυκηναῖοι τεχνῖται τὰ ἐτελειοποίησαν δημιουργήσαντες τὸν τύπον B.

Ἄγγεια ἀποτελοῦν τὰ συνηθέστερα καὶ πολυπληθέστερα κτερίσματα τοῦ Κύκλου B. Ἀπὸ τὸν Κύκλον A ὀλίγα σχετικῶς ἀγγεῖα διεσώθησαν· τοῦτο ἵσως νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν προτίμησιν τοῦ Schliemann διὰ τὰ ἐκ πολυτίμων ὑλῶν ἀντικείμενα. Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ναυπλίου ἀπόκεινται συμπεπληρωμένα 235 ἀγγεῖα ἐκ τοῦ Κύκλου B. Ἐκ τούτων τὰ 128 εἶναι ἄγραφα καὶ τὰ 107 εἶναι γραπτά. Πλὴν τούτων φυλάσσονται καὶ πολλὰ ὅστρακα, τὰ ὅποια δὲν ἔμελετήθησαν ἀκόμη, καὶ τὰ ὅποια ἐν τῇ ὀλότητὶ των σχεδὸν ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγράφων. Ἐκ τῶν γραπτῶν 4 ἀγγεῖα φέρουν ἐσχηματοποιημένα φυτικὰ στοιχεῖα ἀνάμεικτα μὲν γεωμετρικὰ σχήματα γεγραμμένα δι’ ἀμαυροῦ λευκοῦ χρώματος ἐπὶ μελανοῦ ἢ μελανοκαστανοῦ πεδίου. Σκοτεινὸν ἔρυθρον χρῶμα ἔχοντα παραπληρωματικόν. Προφανῶς εἰς τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἔχομεν ἀπομιμήσεις, ὅχι καὶ τόσον ἐπιτυχεῖς, τοῦ μινωικοῦ καμαραικοῦ ρυθμοῦ τῶν ὑστάτων χρόνων. (Σημειωτέον ὅτι παρόμοιον ἀγγεῖον εὑρέθη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν συναδέλφων εἰς τὸν τελευταῖον ME συνοικισμὸν τῆς Ἀσίνης.) Ἐπίσης κρητικὴν ἐπίδρασιν, ἢ καὶ προέλευσιν, φανερώνονται 5 στάμναι μὲ τοξειδεῖς ἐπὶ τοῦ ὄμου λαβάς. Οὗτοι φέρουν διακόσμησιν ἐκτεινομένην καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπιφανείας περὶ τὴν βάσιν καὶ ἀποτελουμένην ἐκ δακτυλίων καὶ φυτικῶν στοιχείων. Ὁ ἐκ τοῦ τάφου Βῆτα στάμνος π.χ. ἀνίκει εἰς τὴν περίοδον τοῦ ὠρίμου μινωικοῦ ρυθμοῦ τῆς χλωρίδος καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου N1 ἀγγεῖον φέρει ὡς κύριον διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἄλυσιν ἀνθοῦντος φοίνικος, στοιχείον φυτικοῦ, γνωστοῦ ἐκ τῆς Κρήτης. Τὸ ἀμαυρὸν χρῶμα, τὸ χρησιμοποιηθὲν εἰς τὴν γραφὴν τῆς διακοσμήσεως, ἵσως ὑποδεικνύει τὴν κατασκευὴν εἰς τὰς Μυκήνας τῶν στάμνων αὐτῶν μὲ τὰς τοξειδεῖς λαβὰς ὑπὸ τεχνίτου ἐκ Κρήτης. Τούτον ἔργα ἥσαν τούλαχιστον 3 στάμναι. Κρητικὴν προέλευσιν ἐπίσης ἔχει καὶ ποτήριον ἐκ φαγεντιανῆς μὲ πλαστικὸν διάκοσμον ὡς καὶ 4 ἐκ φαγεντιανῆς πλακίδια. Πάντως ἡ κρητικὴ ἐμπνευσις καὶ ἐπίδρασις εἶναι καταφανής.

Πλὴν ὅμως τῆς μινωικῆς τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα φανερώνονται καὶ κυκλαδικὴν

συναλλαγὴν καὶ ἐπίδρασιν. Χαρακτηριστικὰ εἰναι ραμφόστομοι πρόχοι μηλιακοῦ τύπου πρὸ πολλοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων, τὰ δόποια εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ Sir Arthur Evans εἰς τὸ ιερὸν θησαυροφυλάκιον τῆς Κρωσοῦ, καὶ τὰ δόποια ἀνεγνωρίσθησαν ὡς μηλιακά. Ἀκόμη καὶ ἡ διακόσμησις τῶν περισσοτέρων πρόχων τοῦ τύπου τούτου ἀποδεικνύει τὴν κυκλαδικήν των προέλευσιν. Ἐπὶ πρόχον ἐκ τοῦ τάφου Νί (Ν-165) ἐγράφησαν ἐν περιγράμματι ἵπτάμενα πτηνά, δμοια πρὸς τὰ δόποια εἰναι γνωστὰ ἐκ τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου. Εἰς πρόχονν ἐκ τοῦ τάφου Γ (Γ-27) ἐγράφησαν χελιδόνες ἐν πτήσει δμοίαν παράστασιν εὑρίσκομεν ἐπὶ μηλιακοῦ ὀστράκου ἐκ Φυλακωπῆς καὶ εἰς τὰ θαυμαστὰ ἀγγεῖα τὰ εὑρέθέντα ἐσχάτως εἰς τὴν Θίραν ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Μαρινάτου καὶ ἀποδοθέντα εἰς τὸν ἀγγειογράφον τῶν χελιδόνων.

Κυκλαδικὴν ἐπίσης ἐπίδρασιν φανερώνουν καὶ κύπελλα ἐπὶ ταπεινῆς ἢ ὄψωμένης βάσεως μὲν ἀμανρὸν ἢ πολύχρωμον διακόσμησιν. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κύκλου Β, εἰς τὸν δόποιον εἶχον ἀποτεθῆ λείφαντα γυναικῶν ἢ κορασίδων, εὑρέθησαν 11 ἀσκοί. Καὶ τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύπου τούτου ἔχοντα ἀναγνωρισθῆ πρὸ πολλοῦ ὡς κυκλαδικά. Ἡ ἐκ τῶν νήσων εἰσαγωγή των ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς διακοσμήσεώς των διὰ φυτικῶν στοιχείων παράλληλα πρὸς τὰ δόποια εὑρίσκομεν εἰς μηλιακὰ δείγματα. Τὰ ἄνθη κρόκων π.χ. τὰ δόποια κοσμοῦν τὴν θόλον τοῦ ἀσκοῦ τοῦ τάφου Μ (Μ-146) καὶ ἡ διάταξίς των ἀπαντῷ εἰς ἀγγεῖον ἐκ τῆς Φυλακωπῆς. Ἀλλὰ καὶ αἱ συνήθεις ραμφόστομοι πρόχοι μὲν ἀποτετμημένον τὸ ἄκρον τῆς προκοῆς ἀρχικῶς ἐδημιουργήθησαν εἰς τὰς Κυκλαδάς. Σημειωτέον δτὶ οἱ Μυκηναῖοι τεχνῖται ἐμιμήθησαν τὰ κυκλαδικὰ ὡς καὶ τὰ κρητικὰ δείγματα ἀγγειοτεχνίας καὶ ἐκ τοῦ Κύκλου Β ἔχομεν προσπαθείας ἀπομιμήσεων ἀσκῶν καὶ ραμφοστόμων πρόχων μὲν διακόσμησιν πτηνῶν.

Ἡ πλειονότης τῶν γραπτῶν ἀγγείων φέρει διακόσμησιν καλύπτουσαν μόνον τὸ ἥμισυ ἢ τὰ 2/3 τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου γεγραμμένην δι’ ἀμανροῦ μελανοῦ πρὸς τὸ καστανὸν χρῶμα. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα συνήθως ἀποκαλοῦνται ἀμανρόχρωμα. Κατά τε τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν διακοσμητικῶν στοιχείων καὶ τὴν παραταξίν των εἰς ζώνας καὶ μετόπας τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ χαρακτηρίζουν τὴν ἡπειρωτικὴν κεραμεικήν. Εἰς τὴν Κρήτην δὲ ρυθμὸς οὗτος δὲν ἔχορησμοποιεῖτο ἀλλ’ εἰς τὰς Κυκλαδάς ἥτο ἐν χρήσει κατὰ τὴν μέσην περίοδον τοῦ Χαλκοῦ, μερικοὶ δὲ εἰδικοὶ πιστεύοντες δτὶ εἰς τὰς Κυκλαδάς ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη δ ἀμανρόχρωμος ρυθμός. Πάντες δμως δέχονται δτὶ δ ρυθμὸς οὗτος χαρακτηρίζει τούλαχιστον τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα ἐνίστε εἰναι δείγματα πολυτελείας καὶ εἶδος τὸ δοποῖον
ΠΑΑ 1970

ἡτο δυνατὸν νὰ εἰσαχθῇ ἄλλοθεν λόγῳ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ διακόσμου των. Τὰ ἄγραφα εἶναι κατὰ κανόνα ἔργα ἐγχωρίων τεχνιτῶν καὶ χαρακτηρίζονται τὴν ἐντοπίαν κεραμεικήν, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ πολυαριθμότερα κατὰ πολὺ τῶν γραπτῶν.³ Εκ τῶν 235 συμπληρωθέντων ἀγγείων τοῦ Κύκλου Β τὰ 125 εἶναι ἄγραφα. Εκ τούτων τὰ 62, τὰ ἡμίση δηλαδή, εἶναι τὰ γνωστὰ κύπελλα Μινυείου τύπου ἐπὶ ὑψηλοῦ ἥ χαμηλοτέρου ποδός. Κύπελλα τοῦ τύπου τούτου μόνον εἰς δύο παιδικοὺς τάφους καὶ εἰς ἕνα σκαπτὸν ἐνήλικος δὲν εὑρέθησαν. Εἰς τοὺς παιδικοὺς ἀντὶ κυπέλλων εἶχον κατατεθῆ δύο κύαθοι, εἰς δὲ τὸν πλήρως διασωθέντα τάφον ἐνήλικος εὑρέθη κανθαρόσχημος σκύφος ἡπειρωτικοῦ τύπου. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἰς δύοντας σχεδὸν τοὺς τάφους ἐνηλίκων εὑρέθησαν κύπελλα μινυείου τύπου. Τὰ κύπελλα ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἡπειρωτικῆς ἐγχωρίου κεραμεικῆς, ἀγνωστα δὲ εἰς τὴν Κρήτην.⁴ Άλλὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἄγραφα ἀγγεῖα, ὑδρίαι, ἀμφορίσκοι, κάνθαροι, βομβυλοὶ ἀνάγονται τυπικῶς εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν κεραμεικήν.

Ἡ ἐξέτασις τῶν ἀγγείων ἀποδεικνύει, πιστεύω, ὅτι ἡ κεραμεικὴ τῶν τάφων τοῦ Κύκλου Β κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχει ἡπειρωτικήν, μεσοελλαδικὴν παράδοσιν, παρονσιάζει δὲ πολλὰς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν μινωικὴν Κρήτην καὶ περισσοτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλαδας.

Διδακτικώτατα εἶναι ἐπίσης τὰ ταφικὰ ἔθιμα, σαφῆ εἰκόνα τῶν ὅποιων ἐφανέρωσεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κύκλου Β.⁵ Οἱ ἐνταφιασμὸς ἡτο δύο μόνος ἐν χρήσει τρόπος ταφῆς. Καῦσις νεκρῶν ἡτο ἀγνωστος. Εἰς τοὺς τάφους ἐθάπτοντο εἰς ἥ καὶ περισσότεροι τοῦ ἐνὸς νεκροί. Τὰ λείφαντα ἀπετίθεντο ἐπὶ στρώματος χαλκῶν, συνήθως ἐκτάδην, ἐνίστε δύμως καὶ εἰς τὴν στάσιν τῶν «κατακειμένων ὀκλαδῶν» μὲ τὰ σκέλη ἰσχυρῶς πρός τὰ ἄνω κεκαμμένα. Περὶ αὐτοὺς διηγείτο ἐπιμελῶς τὰ κτερίσματά των. Παραμερισμὸς τῶν ὀστῶν τῶν προγενεστέρων ταφέντων διὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ εἰς τὸ δάπεδον χῶρος δι' ὑστερωτέρας ταφὰς ἡτο συνήθης καὶ συσσωρευμένα ὀστᾶ εὑρέθησαν εἰς 8 ἐκ τῶν 14 λακκοειδῶν τάφων τοῦ Κύκλου. Κατὰ τὴν ταφὴν συγγενῶν τὰ ὀστᾶ καὶ τὰ κτερίσματα τῶν προγενεστέρων ταφέντων, συνήθως τὰ ἀγγεῖα, παρεμερίζοντο, ἔθρημματίζοντο ἥ καὶ ἐρρίπτοντο ἔξω τοῦ κοίλου τοῦ τάφου. Πολύτιμα ἀντικείμενα ἀφηροῦντο.⁶ Επιτάφια δεῖπνα ἦσαν συνήθη.⁷ Επὶ τῶν τάφων ὑδρύοντο χαμηλοὶ ἐκ χώματος τύμβοι, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐστερεοῦντο στῆλαι· δύο τούτων φέρουν γλυπτὰς παραστάσεις. Λατρεία νεκρῶν δὲν ὑφίστατο.

Τὰ ταφικὰ ταῦτα ἔθιμα συνεχίζονται τὰς συνηθείας τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς καὶ ἀποδεικνύονται ὡς ἡπειρωτικά.⁸ Ακόμη καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἥ κατασκευὴ τῶν λακκοειδῶν τάφων ἀκολουθεῖ μεσοελλαδικὰ πρότυπα. Οὕτε οἱ τάφοι οὕτε τὰ

ταφικὰ ἔθιμα ενδόσκονν παράλληλα εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντα ταφικὰ στοιχεῖα τῆς μινωικῆς Κρήτης ἥ καὶ τῶν Κυκλάδων. Πρέπει νὰ τονισθῇ ἵδιαιτέρως ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς τὴν περὶ ταύτην ἔκτασιν δὲν ἔφερον εἰς φῶς στοιχεῖα διάφορα τῶν χαρακτηριζόντων τοὺς οἰκισμοὺς τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Τὰ εὑρεθέντα δλίγα θεμέλια οἰκημάτων, τὰ ἀγγεῖα, τὰ μικροαντικείμενα εἶναι ἀπολύτως ὅμοια πρὸς τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν συγχρόνων ἡπειρωτικῶν οἰκισμῶν. Οὕτε ὑπολείμματα ἀνακτόρουν, κατὰ μινωικὸν πρότυπον, ενδρέθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Παρὰ τὸν εἰς τοὺς τάφους ἀποκαλυφθέντα πλοῦτον, δ συνοικισμὸς εἰς τὸν δποῖον ἀνήκονν οἱ λακκοειδεῖς τάφοι πολιτιστικῶς παρέμεινεν ὡς εἶχεν εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους καὶ μόνον ἡ ἔκτασίς του ἡνέκηθη κατὰ πολὺ. Οἱ Μυκηναῖοι ἀρχοντες φαίνεται ὅτι ἔζων κατὰ τὰ πάτραια αὐστηρὰ ἔθιμα τῆς λιτότητος, ἔθιμα ἀρμόζοντα εἰς πολεμιστάς, καὶ παρέμειναν εἰς τὸ ἀπλοῦν περιβάλλον τῶν πατέρων των. Ἡσαν ὅμως ζηλωταὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ δποῖα ἰδίοις κόποις εἶχον ἀποκτήσει ἐν τῇ πολυκυμάντῳ ζωῇ των, καὶ διὰ τοῦτο τὰ προσωπικά των ὑπάρχοντα κατετίθεντο εἰς τοὺς τάφους διὰ νὰ παράσχουν εὐχαρίστησιν ἀκόμη ἐπ' ὀλίγον καὶ μετὰ θάνατον. Ἀλλως τε οἱ ἐπιζήσαντες εἶχον ἥ ἔπειτε νὰ ἀποκτήσουν ἵδια ὑπάρχοντα. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ πλούτου τῶν τάφων καὶ τῆς πτωχῆς ἐμφανίσεως τοῦ συνοικισμοῦ δὲν εἶναι ἥ μόνη.

Ἡ παρούσια τόσῳ πλουσίων κτερισμάτων εἰς τοὺς λακκοειδεῖς τάφους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πενιχρὰ περιεχόμενα τῶν μεσοελλαδικῶν, ἀποτελεῖ καὶ δευτέραν ἀντίθεσιν ἥ δποία παρέσχε πράγματα εἰς τοὺς μελετητὰς καὶ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν δημιουργίας πολλῶν ὑποθέσεων. Ἡ περισσότερον ἀληθοφανῆς θεωρία τοῦ ἀειμνήστου Wace, ἥ ὑποθέτουσα πειρατικὰς εἰσβολὰς τῆς Κρήτης καὶ λεηλασίας τῶν ἀνακτόρων, ἔγκατελείφθη πρὸ πολλοῦ. Νῦν πιστεύεται ὑπὸ πολλῶν εἰδικῶν ὅτι δ πλοῦτος προῆλθεν ἐξ Αἴγυπτου καὶ ἥ κατάθεσις πολυτίμων κτερισμάτων εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀρχόντων ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν αἰγυπτιακῶν ταφικῶν ἔθιμων, εἰς τὰ δποῖα ἐξετέθησαν οἱ Μυκηναῖοι ὅτε, ὡς μισθοφόροι, ἐβοήθησαν τοὺς Αἴγυπτίους πρόγυπτας νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῶν Hyksos. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας των ἔλαβον χρυσόν, δ δποῖος ὑπῆρχεν ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην. Αἱ ἐκ χρυσοῦ προσωπίδες, τὸ τεταριχευμένον λείψανον τοῦ πέμπτου τάφου καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα, ὡς καὶ δ ὅγκος τοῦ ἀνευρεθέντος εἰς τοὺς τάφους χρυσοῦ, ἐνισχύοντα τὴν αἰγυπτιακὴν ἐπίδρασιν καὶ συμβολήν.

Γεννᾶται νῦν τὸ ἔρωτημα: Ποῖοι ἦσαν οἱ ἐνταφιασθέντες εἰς τοὺς τάφους τῶν μυκηναϊκῶν Κύκλων; Βεβαίως οὕτε τὰ ὀνόματά των μᾶς εἶναι γνωστά, οὕτε αἱ παραδόσεις καὶ οἱ μῆθοι ἔχοντα διαφυλάξει βοηθητικὰς πληροφορίας. Εἶναι

δυνατὸν δῆμος νὰ διαπιστώσωμεν ἐκ τῶν τεκμηρίων τὰ ὅποια ἀνεφέρομεν, ἐὰν οἱ ἐνταφιασθέντες ἥσαν Κρῆτες πρόγκιπες, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ θεωρία τοῦ Sir Arthur Evans, ἢ ἡ πειρῶται ὅποτε θὰ ἀνῆκον εἰς τὰ Ἑλληνόφωνα φῦλα, τὰ ἐγκατασταθέντα εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα τούλαχιστον ἀπὸ τοῦ 1900 π.Χ.

Τὰ κτερίσματα τοῦ Κύκλου Β καὶ ἵδια τὰ ταφικὰ ἔθιμα, τὰ ὅποια ἡ ἀνασκαφὴ τῶν τάφων του ἐφανέρωσεν, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν ἄλλων μυκηναϊκῶν κέντρων ὑπὸ Κρητῶν καὶ ἡ διοίκησίς των ὑπὸ προγκίπων ἐν τῆς Κνωσοῦ δὲν εὐσταθεῖ. Διότι εἶναι ἀδύνατον καὶ νὰ φαντασθῇ τις ὅτι οἱ ὑποτιθέμενοι Κρῆτες ἀρχοντες, εὐθὺς ὡς κατέλαβον τὰς Μυκήνας, ἐγκατέλειψαν τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα καὶ νιοθέτησαν ἐν τῇ διάτητῃ των ξένα ἔθιμα ταφῆς, τὰ ἔθιμα τῶν ἡπειρωτῶν ὑπηκόων των. Πρὸς τούτοις, ἐὰν ἡ θεωρία τοῦ Sir Arthur Evans εἶχεν ὁρθῶς, τούλαχιστον μερικοὶ τῶν ἐνταφιασθέντων εἰς τοὺς τάφους τοῦ Κύκλου Β θὰ ἥσαν Κρῆτες, οἱ πρόγκιπες καὶ οἱ ἀκόλουθοι των.

Ἡ καταμέτρησις σκελετῶν τῆς Κρήτης ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἀνδρες τῆς μινωικῆς περιόδου κατὰ μέσον ὅρον εἶχον ὕψος 1,575 μ. καὶ αἱ γυναῖκες 1,50 μ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Δρος Lawrence Angel γενομένη μελέτη τῶν σκελετῶν τῶν εὑρεθέντων εἰς τοὺς τάφους τοῦ Κύκλου Β ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἐνταφιασθέντες ἀνδρες εἶχον κατὰ μέσον ὅρον ὕψος 1,675 μ. (ἢ ἐξ αὐτῶν ὑπερέβαινον τὰ 1,70 μ.) καὶ αἱ γυναῖκες 1,591 μ.

Ἐκ τοῦ Κύκλου Α δύο μόνον σκελετοὶ διεσώθησαν εἰς κατάστασιν ἐπιτρέπουσαν καταμετρήσεις. Ὁ εἰς τούτων ἐκ τοῦ τάφου VI ἔχει ὕψος 1,664 μ., ὁ ἔτερος ἐκ τοῦ τάφου V 1,825 μ. Πρὸς τούτοις λέγει ὁ Angel «they have remarkably thick bones, and relatively and absolutely massive bodies and heads». Ἐὰν προστεθῇ εἰς τὰς μαρτυρίας ταύτας καὶ ἡ πληροφορία ὅτι οἱ ἀρχοντες καὶ πολεμισταὶ τῶν λακκοειδῶν τάφων ὑπερεῖχον εἰς ὕψος κατὰ μέσον ὅρον 0,05 μ. τῶν ὑπηκόων των, τῶν κατοίκων δηλαδὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς, καθίσταται φανερὸν ὅτι οἱ ἀρχοντες τῶν Μυκηνῶν, οἱ ἐνταφιασθέντες εἰς τοὺς λακκοειδεῖς τάφους δὲν ἥσαν Κρῆτες ἀλλ᾽ ἐντόπιοι ἡπειρῶται.

Ἡ μελέτη τῶν κτερισμάτων τοῦ Κύκλου Β ἀφ' ἑτέρου ἐφανέρωσεν ἔξωτερικὰς ἐπιδράσεις μινωικὰς καὶ κυκλαδικὰς, αἱ ὅποιαι ἀποδεικνύουν πυκνὴν ἐπικοινωνίαν καὶ στενὴν συναλλαγήν. Τὰ ἡπειρωτικὰ ἐντόπια στοιχεῖα δῆμος ἀποτελοῦν τὸν κύριον, οὗτος εἰπεῖν, κορμὸν τοῦ πρωίμου μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐπὶ τοῦ δύοτον ἐπετέθησαν τὰ ἐπείσακτα ὑπερπόντια στοιχεῖα. Ἡ ἐπίδρασις τῶν στοιχείων τούτων δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ ἐμβολίου, τὸ δύοτον ἀπὸ ἄγριον μεταβάλλει εἰς καρποφόρον τὸ ἐμβολιασθὲν δένδρον. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐγένετο

αἰτία τῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τοῦ μεσοελλαδικοῦ πρὸς τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ δι συγκερασμὸς ὅλων τῶν στοιχείων, ἐπεισάκτων καὶ ἐντοπίων, ἐπέφερε τὴν γένεσιν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος. Αἱ Μυκῆναι φαίνεται ὅτι συνέβαλον μεγάλως εἰς τὴν γένεσιν τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀπέβησαν τὸ κέντρον του.

Τὰ κτερίσματα τῶν τάφων τοῦ Κύκλου *A* ἀποδεικνύουν τὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς μινωικῆς ἐπιδράσεως, ἡ δποίᾳ ἔφθασεν εἰς τὸ κορύφωμά της κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 15ης ἐκατονταετηρίδος, ώς ἀποδεικνύουν τὰ θαυμαστὰ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ. Πρὸ τῶν μέσων ὅμως τῆς ἐκατονταετηρίδος ἐκείνης ἥρχισεν ἡ ἀναβίωσις τῶν ἡπειρωτικῶν ἐντοπίων στοιχείων, τὰ δποῖα σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησαν διὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν δμοίδιορφων φάσιν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὴν δποίαν ενδίσκομεν ἐξηπλωμένην εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου κατὰ τὴν 14ην ἐκατονταετηρίδα. Βεβαίως πολλὰ ἀπὸ τὰ μινωικὰ στοιχεῖα παρέμειναν μέχρι τοῦ τέλους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ώς ἡ χρῆσις τῶν κιόνων μινωικοῦ τύπου, ἡ διακόσμησις τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν οἰκημάτων διὰ τοιχογραφιῶν, λαμπρὰ δείγματα τῶν δποίων ἀνευρίσκονται ἀκόμη εἰς συγχρόνους ἀνασκαφάς. Εὐγενής παραχώρησις τοῦ Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, πρὸς τὸ δποῖον καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἐκφράζω θερμὰς εὐχαριστίας, παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιάσω, ώς κατακλεῖδα τῶν λόγων μου, τεμάχια τοιχογραφιῶν, τὰ δποῖα ἀνεσκάφησαν εἰς τὰς Μυκῆνας τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον. "Εν, ἀρκούντως μέγα, τεμάχιον ἀπεικονίζει σχεδὸν πλήρῃ ὀκτώσχημον ἀσπίδα, ἄλλα δὲ τμῆματα καὶ ἄλλων ἀσπίδων, ἀποδεικνύουν ὅτι ἥσαν διατεταγμέναι εἰς ζωφόρον δπως καὶ τὰ δείγματα ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρωσοῦ, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Θηβῶν. Εἰς τὰς ἀσπίδας αὐτὰς θὰ ἐπανέλθω βραδύτερον δι' ἴδιαιτέρας ἀνακοινώσεως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Ἀκόμη μεγαλυτέρουν ἐνδιαφέροντος καὶ καλλιτεχνικῆς σημασίας εἶναι τὸ μέχρι τοῦδε συγκολληθὲν ἄνω τμῆμα γυναικείας μορφῆς, τῆς Μυκηναίας δπως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀποκαλοῦμεν. Ἡ λεπτότης τῆς γραμμῆς καὶ ἡ εὐχέρεια τοῦ ζωγράφου νὰ δημιουργῇ μορφὰς καὶ λεπτομερείας μαρτυροῦν τὴν μεγάλην τον ἰκανότητα ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ζωγραφικὴ εἶχε φθάσει εἰς ὑψηλὸν σημεῖον τῆς ἐξελίξεώς της. Ἡ γραφὴ τῆς χειρὸς ἐνθυμίζει τὰς συνθέσεις τῶν λευκῶν ληκύθων. Αἱ τοιχογραφίαι χρονολογικῶς ἀνάγονται εἰς τὸ τέλος τῆς 13ης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος, ἵσως δὲ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 12ης.

* * *

Κνοῖαι καὶ Κύριοι,

Πόσον ἀξιοθάύμαστος εἶναι ἡ ἐλληνικὴ γῆ! Ἐπὶ ἔνα ὀλόκληρον αἰῶνα, ἐπιβραβεύοντα τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν, ἀποδίδει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπα-

ράμιλλα ἔργα τέχνης. Τὰ σύγχρονα θαυμαστὰ ενδήματα τῆς Θήρας, τῆς Κάτω Ζάκρου, τῶν Θηβῶν, τῆς Πύλου, τῶν Μυκηνῶν πείθουν διτὶ οἵ θησαυροί, τοὺς δποίους ἡ ἐλληνικὴ γῆ φιλοστόργως φυλάττει, δὲν ἔχονν ἐξαντληθῆ καὶ παρέχονν ὅχι μόνον τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ τὴν βεβαιότητα μελλοντικῶν ἀνακαλύψεων καὶ λαμπροῦ μέλλοντος διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν. Τὴν ἀρχαιολογικὴν ταύτην ἔρευναν, τὴν κατ’ ἔξοχὴν ἐλληνικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν δποίαν δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν ἡγετικὴν θέσιν, ώς καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, τὰ ὅποῖα πάλαι ποτὲ ἔξεπαιάδευσαν τὸν λεγόμενον πεπολιτισμένον κόσμον, ἡ πολιτεία, τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα, οἱ νέοι ἐπιστήμονες καὶ σπουδασταὶ ὁφείλοντα νὰ περιβάλλονται μὲν ἀμέριστον διαφέρον καὶ στοργὴν διὰ νὰ καταστῇ ἡ ἐλληνικὴ πατρὶς ἀκόμη μᾶλιν φορὰν πατρὶς τοῦ κόσμου καὶ τὸ κέντρον, τὸ δποῖον καὶ πάλιν θὰ φωτίσῃ τὴν παραπαίουσαν ἀνθρωπότητα.
